

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Yrd.Doç.Dr.Erkan PEHLİVAN*, Dr.Metin GENÇ*, Dr.Leyla KARAOĞLU*

Bu çalışmada, 1993 yılı mayıs ayı süresince, tiraj yönünden üç büyük günlük gazetenin sağlıkla ilgili haberler derlenerek biçim ve içerik yönünden incelenmiştir.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin; % 57'sinin resimli, % 30'unun puntolu ve özelli olarak verildiği, ön ve arka sayfalarda düşük oranlarda yer alan sağlık haberleri konu yönünden çeşitlilik göstermekte ve haberlerin % 53'ü belirsiz kaynaklı haberlerden oluşmaktaydı. Haberlerin % 77'sinin içeriklerinin doğru, % 7.8'i abartılı, % 3.9'u ise gerçek dışı olduğu saptanmıştır. [Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi 1(2):132-140,1994]

Anahtar Kelimeler: Gazete, sağlık haberleri

The investigation of articles about health in three newspaper which have the largest circulation

In this study which was carried out in Malatya during May 1993, articles about health in three newspaper which have the largest circulation in Turkey were gathered and were researched both on their shapes and contents. It was established that 57 % of the health articles in the newspapers were illustrated, 30 % were written as abstract or synopsis of the matter. The articles about health on the first and last passes of the newspapers showed variation as to subject and no source was given for 53 %. It has been determined that by content, 77 % of the health articles were correct, 7.8 % of them were exaggerated and 3.9 % were completely false. [Journal of Turgut Özal Medical Center 1(2):132-140,1994]

Key Words: Newspaper, health articles

'Haber'; bir şey, genellikle de bir olay hakkında alınan ya da verilen ilk bilgidir. 'Haberleşme' ise kısaca haber iletimi olarak tanımlanmaktadır¹. Haberleşme alanındaki gelişmeler, başından beri toplumsal gelişmeye koşut olarak gitti. Tarihte, en çok ilgi çeken dönemi 17. y.y.'dan sonra gelişen yazılı basın dönemidir. 'Kitap'ın en değerli düşünce ürünü sayıldığı sırada gelişmeye başlayan gazeteler, başlangıçta küçümsendi iseler de, zamanla güçlü haberleşme aracı olarak kendilerini kabul ettirdiler¹⁻³. İşte basının bir 'güç' olarak değerlendirilmesi bu dönemden kalmaz.

Günümüzde yeryüzünde yaklaşık 180 haber ajansı günde ortalama 13.5 milyon sözcüğü dünya

haber pazarına sunmaktadır. Dünya ölçeğinde yaklaşık 100 bin bilim ve magazin dergisi, sekiz bin günlük gazete günde ortalama 520 milyon okura bilgi, haber ve resim ulaştırmaktadır².

Kitle iletişim araçlarının, sağlığı da ilgilendiren, 'kültürleme' süreci ile yakından ilişkisi vardır. Güvenç⁴ 'kültürleme' yi; doğumdan ölüme kadar bireyin, toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Bu sürece katkısı olan araçlar içerisinde gazeteler, diğer kitle iletişim araçlarına oranla okuruna seslenmekte daha avantajlı özellik gösterebilmektedir. Özel baskı ve bölümlerle her türlü okura hitap edebileceği için tercih nedeni

* : İnönü Ün. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı - Malatya

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

olabilirler.

Gazete ile okuru arasında genellikle sıcak bir ilişki vardır. Bu yüzden okurun gazetede verilen bir habere karşı olan tepkisi genellikle sınırlıdır. Çünkü birey genellikle kendi düşüncelerini paylaşma olasılığı yüksek olan gazeteleri alıp okuma eğilimi gösterirler. Aynı durumun radyo ve televizyon için geçerli olması sözkonusu edilemez. Bu durumda görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarındaki yorumlar, bireylerde daha büyük tepkiye yol açabilirler. Bu durum, gazetelerde verilen 'alan haberlerinin' örneğin sağlıkla ilgili haberlerin verildiği şekilde -birey tarafından yorumlanmaksızın- geçerli bilgi olarak algılanması olasılığını artırmaktadır⁴. Ancak bir konu hakkında tutum geliştirmede haberin birinci kaynağı yanında, aktaran kişinin de (uzmanlık etkisi) önemli yer tutacağı sanılmaktadır³.

1960'lı yıllarda kitle iletişim araçlarına üç temel işlev yüklenmişti²:

a) Toplumun ufkunu genişletme ve bilgi birikiminden yararlanmasını sağlama, b) Toplumun ekonomik ve doğru tercihler yapmasını ve c) Kitlelerin yenileşmeden yana tavır almasını sağlamak. Bu görüşlerden anlaşılacağı üzere, kitle iletişim araçlarının temel işlevinin 'yeni bir toplum yaratmak' olacağı düşünülebilir. Ancak 1980'li yıllarda, bu işlevin salt kitle iletişim araçları ile yerine getirilemeyeceği anlaşıldı. Kitle iletişim, kalkınmanın gerektirdiği toplumsal ve zihinsel gelişmeleri tahrik edici, yönlendirici ve kolaylaştırıcı güç olarak algılanmakla birlikte, formüle edilen işlevler şöyle sıralanmaktadır; a) taze haber, b) reklam-tanıtım (publicity), ticari içerik, c) politika, d) kültür ve e) dertlere deva olan bir kılavuz. Bu işlevler Maslow'un kademeleşmiş insani gereksinimler hiyerarşisine eklenmesi önerilen altıncı gereksinim olarak 'haber alma ihtiyacı' ile uyum göstermektedir³.

Gazete haberleri, haber başlıkları diğer kitle iletişim araçları gibi, toplumun günlük ve dönemsel olaylarından etkilenir. Haber başlığı günlük olayların etkisi ile ön-arka sayfalarda (gazetelerde ilk göz atılan sayfalar) hergün değişir. Gazetelerdeki bu içerik değişimi olağandır. İspanya'da yapılan bir araştırmada⁵, kitle iletişim araçlarındaki (Radyo, tv, gazete) haberler incelenmiş; en çok yer alan başat (dominant) haberlerin sırası ile, reklam-tanıtım, politika ve spor haberleri olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada, sağlıkla ilgili bilgilendirme amaçlı haberlerin, bu üç geniş içerikli haber grubunun yalnızca 1/17'si kadar olduğu hesaplanmıştır.

Türkiye'de yayın hayatındaki gazetelerde de

benzer konuların dominant olarak yer aldığı kolaylıkla kestirilebilir. Ancak son yıllardaki gazeteler arası yarışa dönüşen karşılıklı promosyon haberleri de, 'reklam-tanıtım' başlığı altında sayılmazsa, önemli yer tutmaktadır.

Sağlıkla ilgili bilgilendirme amaçlı haberler, gazetelerde yeterli oranlarda yer almamakla birlikte, birey tarafından gazete-dergi-televizyon önemli ölçüde sağlıkla ilgili bilgi edinme kaynakları olarak gösterilmektedir⁶⁻¹¹. Formel eğitim ve öğretim programlarında sağlıkla ilgili derslerin hiç yer almadığı ülkelerde, bilgi edinme kaynağı olarak gazete-dergi-televizyon daha yüksek oranlarda (%69) bildirilmekte, bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe bu oranlar daha da artmaktadır¹⁰.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberler konusunda bir ön-bilgi elde etmek için planlanan bu araştırmanın amaçları şunlardır;

1. Sağlıkla ilgili haberlerin gazetelerin daha çok hangi sayfalarında ve haftanın hangi günlerinde yayımlandıklarını saptamak.

2. Sağlıkla ilgili haber kaynaklarını ve haber konularını saptamak.

3. Sağlıkla ilgili haberleri, biçim yönünden incelemek ve haber içeriklerinin bilimsel yönden doğru olup olmadıklarını değerlendirmek.

YÖNTEM

Araştırma Modeli, Evren ve Örneklem

Tanımlayıcı (descriptive) bir çalışma olan bu araştırmanın evrenini, 1993 yılı mayıs ayı boyunca tirajı en büyük üç gazetenin Güney Anadolu baskıları oluşturmuştur.

Araştırma 1993 yılı ocak ayı başında planlanmış, hangi ay boyunca haberlerin izleneceği 'tesadüfi sayılar tablosu'ndan saptanmış, anılan ay boyunca tirajı (satış sayısı yönünden) en büyük üç gazetede sağlıkla ilgili haberler kesilerek, her bir haber için önceden hazırlanmış 'bilgi formu'na aktarılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Gazetelerin sağlıkla ilgili haberleri haber konularına göre tasnif edilmiş; sağlığı koruma ile ilgili haberler araştırmacılar tarafından, hastalıklarla ilgili haberler ise ilgili dal uzmanları tarafından incelenmiş, haber içerikleri 'bilime uygun', 'doğru ama yetersiz', 'abartılı (sansasyonel)' ve 'gerçek dışı' gibi dört kategoride değerlendirilmiştir. Haber başlıklarının abartılı olup olmadıkları ise yalnızca araştırmacılar

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

tarafından değerlendirilmiştir. Haber başlıklarından, abartılı olup da ilginç bulunanlardan örnekler makale ekinde sunulmuştur.

Bilgi formları doldurulduktan sonra veriler bilgisayara aktarılmış, tablolar ve istatistiksel değerlendirmeler İnönü Üniversitesi Biyoistatistik Bilim Dalı olanaklarından yararlanılarak yapılmıştır.

Sağlıkla ilgili haberlerin de, diğer konular gibi ülkenin popüler sorunlar gündeminden etkilenmesi sözkonusu olmaktadır. 1993 yılı mayıs ayı içerisinde İstanbul Ümraniye 'çöp deponi' alanındaki patlama nedeniyle, bu konuda ay boyunca çıkan haberler, değerlendirmeleri etkilemesin diye analiz dışı bırakılmıştır. Ayrıca, özellikle gazete eklerinde sıklıkla yer alan sağlıkla ilgili reklamlar inceleme dışı bırakılmıştır.

Verilerin istatistiksel yönden analizinde, non-parametrik testlerden X^2 (ki-kare) testi kullanılmıştır.

Tanımlar

Haber : Bu araştırmada haber sözcüğü, gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili olay ve bilgi iletimi anlamında kullanılmıştır.

Gazete : Bu araştırmada gazete, Türkiye'de günlük olarak yayımlanan gazetelerden, tirajı en yüksek üç gazeteyi temsil anlamında kullanılmıştır. Gazeteler mayıs ayı süresince aylık ortalama tiraj sayısına göre sıraya dizilmiş olup; araştırmanın tablolarında yer alan 'I' Milliyet, 'II' Sabah, 'III' Hürriyet gazetesini temsil etmektedir. Bu araştırmanın amaçları arasında gazeteleri karşılaştırmak

yer almadığı için tablolarda numaralar kullanılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırma, üç büyük tirajlı gazetenin Güney anadolu baskısını ve bir aylık dönemi kapsadığı için, elde edilen bilgilerin tüm yazılı günlük basına genellenmesi sınırlıdır. Elde edilen bilgiler bu konuda bir ön-bilgi olarak değerlendirilebilir.

BULGULAR

1993 yılı mayıs ayında araştırma kapsamına alınan günlük tirajı en büyük üç gazeteye ilişkin sayısal veriler Tablo I'de sunulmuştur.

Günlük ortalama net satışlar yönünden üç büyük gazetenin 1993 mayıs ayı toplam satışları günlük ortalama 2 milyon 841 bin olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı tüm gazeteleri kapsayan toplam tirajın % 77'sidir¹. 1993 yılı günlük ortalama net satış sayısına göre ise üç gazetenin toplamı 2 milyon 581 bin olup, bu sayı toplam gazete tirajının % 75.3'ünü oluşturmuştur.

Tablo II'de görüldüğü üzere Milliyet sağlıkla ilgili haberlerin büyük bir bölümünü (%73) hafta sonunda verirken, Sabah gazetesi haberlerini haftanın günlerine yaklaşık olarak benzer oranlarda dağıtmış görünmektedir. Hürriyet ise haberlerinin önemli bir bölümünü (%42) hafta sonunda vermekte, diğer günlerde ise sağlıkla ilgili haberler yaklaşık olarak eşit oranlarda yer almaktadır. Üç gazetede, sağlıkla ilgili haberlerinin haftanın günlerine göre dağılımı arasında fark vardır ($P<0.05$).

Milliyet gazetesi verdiği haberlerin yarısını ara

Tablo I. Gazetelere ilişkin sayısal veriler

Yıl	Gazeteler (*)		
	I	II	III
1993			
Mayıs ayı ortalama günlük net satış sayısı	1070242	1017505	753940
1993 yılı ortalama günlük net satış sayısı	904922	896734	779637
Üç gazetenin toplam yıllık tirajının ortalama yüzdesi olarak	35.1	34.7	30.2
Günlük ortalama sayfa sayısı (ekler dahil)	28	36	36

(*) Gazeteler Mayıs-1993 ayı ortalama günlük net satışlarına göre sıraya konulmuştur.

(I) Milliyet, (II) Sabah, (III) Hürriyet gazetesini göstermekte olup, tüm tablolarda bu sıra ile verilecektir.

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Tablo II. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yayımlandığı zamana göre dağılımı

Zaman	Gazeteler						Toplam	
	I Sayı	%	II Sayı	%	III Sayı	%	Sayı	%
Hafta başı (P.tesi, Salı)	8	12.7	47	31.6	48	24.3	103	25.1
Hafta ortası (Çarş.,Perş.,Cuma)	9	14.3	66	44.2	67	33.8	142	34.7
Hafta Sonu	46	73.0	36	24.2	83	41.9	165	40.2
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05 X²= 44.48

P>0.05

X²= 0.18

SD= 4

SD= 2 (üçüncü satır atıldı)

sayfalarda (% 49.2), diğer yarısını ise hafta sonu ekinde vermektedir. Buna karşılık Sabah gazetesi haberlerin önemli bir bölümünü (%64.4) ara sayfalarda verirken, % 31.6'sını hafta sonu veya günlük ekinde vermektedir. Hürriyet ise haberlerin yarısından çoğunu (% 55.6) hafta sonu veya günlük ekinde vermekte, % 41'ini ise ara sayfalara dağıtmaktadır.

Her üç gazetede de, ön-arka sayfalarda (gazetelerin, okuyucu tarafından öncelikle bakıldığı varsayılan sayfaları) yer alan sağlıkla ilgili haberler oransal olarak düşük olup, gazetelerde haberlerin sayfalara dağılımı arasında fark vardır (Tablo III., P<0.05). Haberlerin sayfalara dağılımı arasında fark vardır. Farkı ekler yaratmakta olup, 3. satır atılınca fark (1 ile 2 arasında) ortadan kalkmaktadır (P>0.05).

Tablo IV'de görüldüğü üzere gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin %53.2'si kısa, % 43.8'i orta uzunlukta ve %3' ü ise tam sayfadan çok olmak üzere uzun haberlerden oluşmuştur. Tam sayfadan çok haber uzunluğuna sahip olan grup analiz dışı bırakıldığında, gazetelerde yer alan haberlerin uzunlukları gazetelere göre farklılık göstermektedir (P<0.05). Bu durum, kısa veya uzun haberlerin gazetelerde benzer oranlarda yer almamasından kaynaklanmaktadır.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yalnızca % 25.6' sında (105 haber) haber kaynağı hekim ve diğer sağlık personeli ve %52.9'unda (217 haber) haber kaynağı belirsiz çoğunlukla ansiklopedik kaynaklardan derlenerek verilen haberlerden oluşmuştur. Haber kaynakları yönünden gazeteler birbirinden farklılık göstermekte (P<0.05)

Tablo III. Sağlıkla ilgili haberlerin yer aldığı sayfalara göre dağılımı

Haberin Yer Aldığı Sayfa	Gazeteler						Toplam	
	I Sayı	%	II Sayı	%	III Sayı	%	Sayı	%
Ön-Arka	1	1.6	6	4.0	7	3.5	14	3.4
Ara Sayfa	31	49.2	96	64.4	81	40.9	208	50.7
Günlük-Hafta Sonu eki	31	49.2	47	31.6	110	55.6	188	45.9
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05 X²= 20.96

P>0.05

X²= 0.98

SD= 4

SD= 2 (üçüncü satır atıldı)

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Tablo IV. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin uzunluğu

Haber Uzunluğu	Gazeteler							
	I		II		III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kısa (yarım sayfadan az)	29	46.0	95	63.7	94	47.5	218	53.2
Yarım sayfa-tam sayfa	33	52.4	53	35.6	94	47.5	180	43.8
Tam sayfadan çok	1	1.6	1	1.7	10	5.0	12	3.0
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

X²= 8.62

SD= 2 (üçüncü satır analiz dışı)

Tablo V. Sağlıkla ilgili haberlerin verilen haber kaynaklarına göre dağılımı

Haber Kaynağı	Gazeteler							
	I		II		III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Uzman Hekim veya Yönetici Sağ. Pers.	16	25.4	43	28.9	36	18.2	95	23.2
Diğer Sağ. Pers.	—	—	5	3.4	5	2.5	10	2.4
Ajanslar, Muhabir	10	15.8	5	3.4	39	19.7	54	13.2
Belirsiz Yabancı Kaynak	34	54.0	90	60.3	93	47.0	217	52.9
Diğer (Kamu, Belediye, Kurum Kaynaklı Haber)	3	4.8	6	4.0	25	12.6	34	8.3
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

X²= 33.66

SD= 6 (ilk iki satır birleştirildi)

P<0.05

X²= 13.93

SD= 4 ('Diğer' satırı atıldı)

P>0.05

X²= 0.55

SD= 2 ('Ajanslar,Muhabir' satırı atıldı)

olup, sırasıyla bu farklılıkları kamu kaynaklı haberler ve ajans, muhabir kaynaklı haberlerin gazetelerde farklı oranlarda yer almasından kaynaklanmaktadır.

Sağlıkla ilgili haberlerin konularına göre dağılımı çeşitlilik göstermektedir. Haberlerin % 40'ı (164 haber) doğrudan sağlığı koruma için alınması gereken önlemleri tavsiye edici, % 34'ü (140 haber) hastalıkların ön planda olduğu haberlerden oluşmaktaydı ya da tıp alanındaki yeni buluşları içermekteydi. Haber konularının dikkat çekebilecek konusu sistemik hastalıklarla ilgili olan konulardır (% 26.2). Bu haberlerin önemli

bir bölümü, kronik kalp hastalıkları, kanserler, göz, deri hastalıkları ve AIDS'di. Bunu izleyen en yüksek oranda beden sağlığı başlığı altında toplanabilecek; cilt temizliği-bakımı, vitaminler, beslenme, zayıflama diyetlerine ve uykuya ilişkin haberlerdi ve bu haberlerin % 73'ü (65 haber) gazete eklerinde yer almaktaydı. Cinsellikle ilgili haberlerin çoğu Hürriyet gazetesinde yer almaktaydı.

Gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haber büyük bir bölümü (% 70'i) abartılı değildir. Haber başlıklarının % 30'u abartılı olarak değerlendirilmiş; üç gazete arasında başlıkların abartılı olup olmayışı yönünden fark bulunmamıştır (P>0.05). Ayrıca haber başlığı

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Tablo II. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yayımlandığı zamana göre dağılımı

Zaman	Gazeteler						Toplam	
	I		II		III		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Hafta başı (P.tesi, Salı)	8	12.7	47	31.6	48	24.3	103	25.1
Hafta ortası (Çarş.,Perş.,Cuma)	9	14.3	66	44.2	67	33.8	142	34.7
Hafta Sonu	46	73.0	36	24.2	83	41.9	165	40.2
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

$\chi^2= 44.48$

SD= 4

P>0.05

$\chi^2= 0.18$

SD= 2 (üçüncü satır atıldı)

sayfalarda (% 49.2), diğer yarısını ise hafta sonu ekinde vermektedir. Buna karşılık Sabah gazetesi haberlerin önemli bir bölümünü (%64.4) ara sayfalarda verirken, % 31.6'sını hafta sonu veya günlük ekinde vermektedir. Hürriyet ise haberlerin yarısından çoğunu (% 55.6) hafta sonu veya günlük ekinde vermekte, % 41'ini ise ara sayfalara dağıtmaktadır.

Her üç gazetede de, ön-arka sayfalarda (gazetelerin, okuyucu tarafından öncelikle bakıldığı varsayılan sayfaları) yer alan sağlıkla ilgili haberler oransal olarak düşük olup, gazetelerde haberlerin sayfalara dağılımı arasında fark vardır (Tablo III., P<0.05). Haberlerin sayfalara dağılımı arasında fark vardır. Farkı ekler yaratmakta olup, 3. satır atılınca fark (1 ile 2 arasında) ortadan kalkmaktadır (P>0.05).

Tablo IV'de görüldüğü üzere gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin %53.2'si kısa, % 43.8'i orta uzunlukta ve %3'ü ise tam sayfadan çok olmak üzere uzun haberlerden oluşmuştur. Tam sayfadan çok haber uzunluğuna sahip olan grup analiz dışı bırakıldığında, gazetelerde yer alan haberlerin uzunlukları gazetelere göre farklılık göstermektedir (P<0.05). Bu durum, kısa veya uzun haberlerin gazetelerde benzer oranlarda yer almamasından kaynaklanmaktadır.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yalnızca % 25.6' sında (105 haber) haber kaynağı hekim ve diğer sağlık personeli ve %52.9'unda (217 haber) haber kaynağı belirsiz çoğunlukla ansiklopedik kaynaklardan derlenerek verilen haberlerden oluşmuştur. Haber kaynakları yönünden gazeteler birbirinden farklılık göstermekte (P<0.05)

Tablo III. Sağlıkla ilgili haberlerin yer aldığı sayfalara göre dağılımı

Haberin Yer Aldığı Sayfa	Gazeteler						Toplam	
	I		II		III		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Ön-Arka	1	1.6	6	4.0	7	3.5	14	3.4
Ara Sayfa	31	49.2	96	64.4	81	40.9	208	50.7
Günlük-Hafta Sonu eki	31	49.2	47	31.6	110	55.6	188	45.9
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

$\chi^2= 20.96$

SD= 4

P>0.05

$\chi^2= 0.98$

SD= 2 (üçüncü satır atıldı)

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Tablo IV. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin uzunluğu

Haber Uzunluğu	Gazeteler							
	I		II		III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kısa (yarım sayfadan az)	29	46.0	95	63.7	94	47.5	218	53.2
Yarım sayfa-tam sayfa	33	52.4	53	35.6	94	47.5	180	43.8
Tam sayfadan çok	1	1.6	1	1.7	10	5.0	12	3.0
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

X²= 8.62

SD= 2 (üçüncü satır analiz dışı)

Tablo V. Sağlıkla ilgili haberlerin verilen haber kaynaklarına göre dağılımı

Haber Kaynağı	Gazeteler							
	I		II		III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Uzman Hekim veya Yönetici Sağ. Pers.	16	25.4	43	28.9	36	18.2	95	23.2
Diğer Sağ. Pers.	--	--	5	3.4	5	2.5	10	2.4
Ajanslar, Muhabir	10	15.8	5	3.4	39	19.7	54	13.2
Belirsiz Yabancı Kaynak	34	54.0	90	60.3	93	47.0	217	52.9
Diğer (Kamu, Belediye, Kurum Kaynaklı Haber)	3	4.8	6	4.0	25	12.6	34	8.3
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P<0.05

X²= 33.66

SD= 6 (ilk iki satır birleştirildi)

P<0.05

X²= 13.93

SD= 4 ('Diğer' satırı atıldı)

P>0.05

X²= 0.55

SD= 2 ('Ajanslar, Muhabir' satırı atıldı)

olup, sırasıyla bu farklılıkları kamu kaynaklı haberler ve ajans, muhabir kaynaklı haberlerin gazetelerde farklı oranlarda yer almasından kaynaklanmaktadır.

Sağlıkla ilgili haberlerin konularına göre dağılımı çeşitlilik göstermektedir. Haberlerin % 40'ı (164 haber) doğrudan sağlığı koruma için alınması gereken önlemleri tavsiye edici, % 34'ü (140 haber) hastalıkların ön planda olduğu haberlerden oluşmaktaydı ya da tıp alanındaki yeni buluşları içermekteydi. Haber konularının dikkat çekebilecek konusu sistemik hastalıklarla ilgili olan konulardır (% 26.2). Bu haberlerin önemli

bir bölümü, kronik kalp hastalıkları, kanserler, göz, deri hastalıkları ve AIDS'di. Bunu izleyen en yüksek oranda beden sağlığı başlığı altında toplanabilecek; cilt temizliği-bakımı, vitaminler, beslenme, zayıflama diyetlerine ve uykuya ilişkin haberlerdi ve bu haberlerin % 73'ü (65 haber) gazete eklerinde yer almaktaydı. Cinsellikle ilgili haberlerin çoğu Hürriyet gazetesinde yer almaktaydı.

Gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haber büyük bir bölümü (% 70'i) abartılı değildir. Haber başlıklarının % 30'u abartılı olarak değerlendirilmiş; üç gazete arasında başlıkların abartılı olup olmayışı yönünden fark bulunmamıştır (P>0.05). Ayrıca haber başlığı

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Tablo VI. Sağlıkla ilgili haberlerin konularına göre dağılımı

Haber Konusu	Gazeteler						Toplam	
	I		II		III		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Sistemik Hastalıklar (Kronik olanlar, kalp, kanser, göz, deri, AIDS v.s)	19	30.3	42	28.2	46	23.2	107	26.2
Güncel (Kuruluş, okul, tören, organ bağışı v.s)	8	12.3	22	14.8	27	13.6	57	13.8
Beden Sağlığı (Cilt, Beslen- me, vitamin, diyet, uyku)	14	22.3	30	20.1	42	21.2	86	20.9
Su, çevre, temizlik	3	4.8	16	10.7	15	7.6	34	8.3
Cinsellikle ilgili haberler	4	6.3	2	1.3	16	8.1	22	5.4
Ruh Sağlığı Sorunları	6	9.6	8	5.4	16	8.1	30	7.3
Sigara, Alkol	2	3.2	7	4.7	15	7.6	24	5.9
Çocuk Sağlığı ve Sorunları	2	3.2	9	6.0	9	4.6	20	4.9
Halk Hekimliği, bitkisel ilaçlar	3	4.8	8	5.4	5	2.5	16	3.9
Yeni Tedavi Yöntemleri Teknolojik Gelişmeler	2	3.2	5	3.4	7	3.5	14	3.4
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

ile haber içeriğinin uyumlu olup olmadığı değerlendirildiğinde, 410 haberin 403'ünün (% 98.3) başlıkla uyumlu olduğu görülmüştür.

Gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haberlerin yarısından çoğu (% 53.9) bilime uygun, % 22.7'si doğru ama, yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Yayımlanan haberlerin yalnızca % 17.8'i abartılmış haberlerden oluşmakta ve gerçek dışı olarak değerlendirilen haber oranı da % 3.9 oranda yer almaktadır.

Haberlerin % 1.7'si (7 haber) uzmanlar tarafından bilime uygun olup olmaması yönünden değerlendirilememiştir. Bu haberlerin tümü de yeni teknolojik gelişmelerle ilgili olan haberlerdir. Gazeteler arasında haberlerin bilime uygunluğu yönünden fark yoktur ($P>0.05$).

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yarısından çoğu (% 57.1) resimli idi. Geriye kalan % 42.9'unda ise resim yoktu. Haberlerin % 30.5'i

Tablo VII. Sağlıkla ilgili haber başlıklarının sansasyonel olup olmadıklarına göre dağılımı

Haber Konusu	Gazeteler						Toplam	
	I		II		III		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Abartık	17	27.0	40	26.8	67	33.8	124	30.0
Abartık Değil	46	73.0	109	73.2	131	66.2	286	70.0
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

ka $P>0.05$

$X^2=2.34$

SD= 2

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

puntolu ve özetli olarak verilmiş ve % 68.9'u ise puntolu olduğu halde özetsiz bir haber olarak verilmektedir.

TARTIŞMA

1993 yılı mayıs ayı içerisinde üç büyük tirajlı gazetenin toplam satışı, tüm gazetelerin aylık tirajın % 77'sini (Tablo I) oluşturmuştur.

Gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haberlerin önemli bir bölümü (% 40.2) hafta sonunda yer almaktadır (Tablo II). Sağlıkla ilgili haberlerin gazetelerde yer alma durumu konusundaki farklılık gazetelerin hafta sonu eklerinde sağlıkla ilgili haberlerin hafta içi günlere göre daha çok yer almasından kaynaklanmaktadır. Milliyet gazetesinde sağlıkla ilgili haberlerin daha çok hafta sonunda yayımlanması hafta içi sayfa sayısının azlığından kaynaklanıyor olabilir.

Sağlıkla ilgili haberlerin % 45.9 hafta sonu veya günlük eklerde yer almaktadır, yarısı (% 50.7) ara sayfalarda yer almaktadır. Gazetelerde ilk bakıldığı sayfalar olduğu varsayılan ön arka sayfalarda 410 haberden yalnızca 14'ü (% 3.4) yer almıştır (Tablo III) ve analizde bu haberlerin 12'si de sansasyonel başlıklı olan haberlerden olduğu saptanmıştır.

Haberlerin yer aldığı sayfalar arasında da ortaya çıkan farklılık hafta sonu eklerindeki "yer alma" dan kaynaklanmaktadır.

Gazetede yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yarısından çoğu (% 53.2) kısa haber olup (yarım gazete sayfasından az) olarak değerlendirilmiş (Tablo IV). Haber uzunluğu konusunda metrik olmayan ölçümler kullanılarak bu araştırma sonuçları, İspanya'da

yapılmış bir araştırma¹ ile karşılaştırıldığında, 1/17 (sayfa bazında) sağlıkla ilgili haber oranından çok uzakta olduğu değerlendirilebilir.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yalnızca % 23.2'si konunun uzmanı sayılacak kaynaklardan alınmış, haberlerin önemli bir bölümü (% 53) "belirsiz" ve yabancı kaynaklardan alınmıştır. Bu durum yabancı haber ajanslarından önemli ölçüde haber yollandığı kanısını uyandırmaktadır (Tablo V). Ajans ve muhabir kaynaklı haberlerin hemen hepsi ansiklopedi kaynaklarından alınmış haber izlenimi vermiştir. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haber kaynakları farklılık göstermekte olup; bu farklılıklar resmi kuruluş kaynaklı ve ajans muhabir kaynaklı haberlerin gazetelerde farklı oranlarda yer almasından kaynaklanmaktadır.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin konuları çeşitlilik göstermektedir. Dikkati çeken haberler arasında beden sağlığı, cilt sağlığı, beslenme, vitaminler, diyet, uyku (% 21) haberleri ve sistemik hastalık daha çok kronik olanları (kronik kalp hastalıkları, kanser, göz, deri ve AIDS) % 26 oranında yer almıştır (Tablo VI). Beden sağlığı başlığı altında toplanan haberlerin çoğunluğunda uzun haber olarak hafta sonunda eklerde verilmektedir.

İngiltere'de televizyon kanallarında sağlıkla ilgili programların analizinde nörolojik ve psikiyatrik konuların en çok yer aldığı saptanmış, toplumun sağlık sorunları ve koruyucu hekimlik konularına daha az değinildiği bulunmuştur. İlgili araştırmada¹³, sağlık programlarına konuk olarak katılan hekimlerinde sempatik tavırlı fakat birazda tehditkar davrandıkları araştırmacılar tarafından saptanmıştır.

Tablo VIII. Sağlıkla ilgili haberlerin içeriğine göre dağılımı

İçerik	Gazeteler							
	I		II		III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bilime Uygun	37	58.8	78	52.4	106	53.6	221	53.9
Doğru, ama yetersiz	12	19.0	37	24.8	44	22.2	93	22.7
Abartık (Sansasyonel)	12	19.0	21	14.1	40	20.2	73	17.8
Gerçek Dışı	1	1.6	10	6.7	5	2.5	16	3.9
Değerlendirilemeyen	1	1.6	3	2.0	3	1.5	7	1.7
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

P>0.05

X²= 7.73

SD= 6 (son satır analize sokulmadı)

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haber başlıklarının hemen tamamı (% 98) puntolu olarak verilmekte olup % 70'i abartılı olmayan bir başlıkla verilmektedir. Başlıkların % 30'u sansasyonel (abartılı) olarak değerlendirilmiştir (Tablo VII). Başlıkların % 98.3'ü verilen haberin içeriği ile uyumlu olduğu anlaşılmıştır.

Sağlıkla ilgili haberlerin içeriği araştırmacılar ve ilgili uzmanlarca değerlendirilmiş; haber içeriklerinin % 54'ünün günümüz bilimsel bilgiye uygun olduğu, % 22.7'sinin doğru olduğu ancak yetersiz bilgi içerdiği, yalnızca % 7.8'i abartılmış haberlerden oluştuğu anlaşılmıştır. Değerlendirmelerde gerçek dışı haber (bilime uygun olmayan) sayısı 16 (% 3.9) ve uzmanlarca değerlendirilmeyen haber sayısı da 7 (1.7) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin çoğunun bilime uygun olarak yayımlandığı ve sağlık konusunda toplumun kültürlenmesine katkıda bulunacak oranda doğru bilgileri içerdiği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumların sağlık konusunda kültürlenme kaynaklarından biri de yazılı basındır. Bu durum çeşitli ülkelerde yapılan tanımlayıcı araştırmalarla gösterilmiştir. Yazılı kitle iletişim araçlarından günlük gazeteler bu alanda önemli bir yer tutar. Verilen haberin doğruluğu veya yanlışlığı güncel gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin önemli bir bölümü eklerde verilmekte hafta içinde ise dengeli olarak sağlıkla ilgili haberler yeterli oranda yer almamaktadır. Ön-arka sayfalara çıkan haberler çok az olmakta, çıkabilen haberlerde genellikle sansasyonel başlıkla yer almaktadır. Kısa haberler çoğunlukta olup, yarından çoğu belirsiz veya muhabir kaynaklı haberlerden oluşmaktadır. Hekim ve diğer sağlık personeli kaynaklı haberler daha az oranda yer almaktadır. Haber konuları çok çeşitlilik göstermektedir. Haber başlıkları, haber içeriklerine oranla okumak için ilgi uyandırır diye daha çok abartılı bir şekilde verilmektedir. Haberlerin önemli bir bölümü bilimsel olarak doğru haberlerden oluşmaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında aşağıdakilerden önerilebilir;

1. Bu çalışmada genel olarak sağlıkla ilgili haberlerin sayfa bazında az yer aldığı saptanmış olup, ön yada uygunsuz arka sayfalarda sağlığı korumak için puntolu haberlere daha çok yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

2. Gazetelerin sağlıkla ilgili haber kaynağı olarak konunun uzmanlarına daha çok yer vermesi önerilebilir; çünkü bilindiği üzere mesaj konunun uzmanı tarafından verildiğinde bireyi etkileme düzeyi de yükselebilmektedir.

3. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi elde etmek için tüm gazeteleri kapsayacak ve daha uzun süre izlenebilecek bir kapsamlı araştırma yapılması yararlı olacaktır.

Sansasyonel Haber Başlıklarına Örnekler

- "Erkeklik ölüyor." 30.5.1993 Milliyet (Çevre kirliliği ve stresin fertiliteye etkisi)
- "Ağlamayan allerji oluyor." 12.5.1993 Milliyet (Stress kaynaklı cilt hastalıkları)
- "Ağzımız bozuk." 3.5.1993 Milliyet (Diş sağlığının kötü durumda oluşu)
- "İnce belliler uzun ömürlü" 3.5.1993 Milliyet (Zayıflığın şişmanlığa göre sağlığa daha yararlı oluşu)
- "Adet döneminin adeti yoktur." 31.5.1993 Sabah (Adet düzensizlikleri)
- "Poponuz kaşınıyorsa" 8.5.1993 Sabah (Parazit hastalıkları)
- "Kötü çevre mide bozuyor." 9.5.1993 Sabah (Stress hakkında)
- "Gürültü yapan yandı." 15.5.1993 Sabah (Gürültü yönetmeliği)
- "Ayaklara özgürlük" 15.5.1993 Sabah (Ayak bakımı ve önemi)
- "Kalp krizi de bulaşıcı" 25.5.1993 Sabah (Kalp krizi hakkında)
- "Maden suyu ile dirilin" 28.5.1993 Sabah (Maden suyunun yararları)
- "Sigaraya hapis cezası" 30.5.1993 Hürriyet (Sigara karşı öneriler)
- "Zeka geriliğinde topuk çok önemli" 3.5.1993 Hürriyet (Fenilketonüri taraması)
- "Korkmayın ölmek kolay değil" 4.5.1993 Hürriyet (Ölümcül hastalıklar)
- "Habis tümörlere ölüm!" 5.5.1993 Hürriyet (Kanser tedavisinde başarılar)
- "SSK cüceleştirmekte kararlı" 7.5.1993 Hürriyet (SSK'nın büyüme hormonu tedavi ücretini karşılamaması konusu)
- "Mutluluk çubuğun ucunda" 8.5.1993 Hürriyet (Empotans cerrahisi)
- "Yaşasın havuç!" 9.5.1993 Hürriyet (Vitaminler ve besin)
- "Cenin can veriyor" 10.5.1993 Hürriyet (Genetik hastalıklarda ceninin kullanımı)

Pehlivan ve ark.

Üç büyük tirajlı günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi

- "Holdingle sigarayı bırakıyor" 15.5.1993 Hürriyet (Holdinglelerin işyeri ortamında sigara içimini kısıtlaması)
- "Horlamak erkeklere özgü" 16.5.1993 Hürriyet (Horlamanın nedenleri)
- "Amerikalı kadın büyük ayaklı" 16.5.1993 Hürriyet (Ortopedik hastalıklar)
- "Meme çocukları biberon çocuklarından daha akıllı" 17.5.1993 Hürriyet (Anne sütünün yararları)
- "Bu hafta efkar basacak" 24.5.1993 Hürriyet (Sigarayı bırakma haftası)
- "Dikkat AIDS tatile çıkıyor" 25.5.1993 Hürriyet (AIDS için tehlikenin arttığı tatil ayları geliyor)
- "Kalp gerçekten kırılıyor" 28.5.1993 Hürriyet (Kronik kalp hastalıkları)
- "Her derde deva Ginseng" 30.5.1993 Hürriyet (Çin çayının yararları)

KAYNAKLAR

1. Korkmaz A. Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri. Ankara: G.Ü. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y.O. 1981.
2. Kitle İletişim Tekniklerindeki Gelişme ve Yazılı Basının Geleceği. İstanbul: Hürriyet Vakfı 1987.
3. İnceoğlu M. Güdüleme Yöntemleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No:4, 1985.
4. Güvenç B. İnsan ve Kültür. 5. bası. İstanbul. Remzi Kitapevi 1991.
5. Noquerol B, Follana M, Sicilia A, Sanz M. "Analysis of Oral Health Information in the Spanish Mass Media" Spain: Community Dental Oral Epidemiology 1992;20 (1):15-9.

6. Tezcan S, Oral SN, ve ark. Ana Sağlığı Aile Planlaması, Doğurganlık Konularına İlişkin Araştırma Özetleri. 1970-1986. Ankara: H.Ü.T.F. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yayın No: 86/37, 1987.
7. Popovic D, Komaromi M, Popovic M. "The Importance of Women's Knowledge About Cervical Carcinoma and It's Early Detection." Vojvodina and Novisad: Medical Preglation 1991;44(11-12):493-8.
8. Wechler H, Dejong W, Shapiro GR, Lavin AT. "New England College Newspaper Editor on the Role of the Campus Press in Adressing Substance Use Issues." Boston: Journal of Drug Education 1992;22 (4):329-36.
9. Walter WH, Roger D, Knox G. Oxford Textbook of Public Health. 2 nd edition volume 3, Oxford University press, 1991:3-17.
10. Ndlovu RJ, Sihlangu RH. "Preferred Sources of Information on AIDS Among High School Students From Selected Schools in Zimbabwe" Zimbabwe: Journal of Nursing 1992;17(4):507-13.
11. Roberts PJ. "The Menopause and Hormone Replacement Therapy: Views of woman in General Asthon: British Journal of General Practice. Oct. 41 (35).
12. Morio S, Nakayoma H, Okomoto N, and et al. "The Role of mass media at participation of regional inhabitants in cancer screening" (In Japenese). Samukava: Nippon-koshu-Eisei-Zasshi. 1990;37(8): 559-68.
13. Johnson CA, Johnson BE. "Medicine on British Television: A Content Analysis". Journal of Community Health. USA, Kansas City 1993;18(1): 25-35.
14. Milliyet Gazetesi, 5.2, 11.01.1994

Yazışma Adresi: Yrd.Doç.Dr.Erkan PEHLİVAN
İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı
44300 Malatya